

Araştırma Makalesi

Lazistan (Rize) Sancağında Son Osmanlı Meclisi Mebusan Seçimleri

Taner Bilgin* - Tuba Dalardıç*

(ORCID: 0000-0001-6018-5957 / 0000-0001-7106-5264)

Makale Gönderim Tarihi

24.01.2024

Makale Kabul Tarihi

01.08.2024

Atf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Bilgin, T.- Dalardıç, T, "Lazistan (Rize) Sancağında Son Osmanlı Meclisi Mebusan Seçimleri", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/2 (Eylül 2024): 1028-1053.

APA: Bilgin, T.- Dalardıç, T. (2024). Lazistan (Rize) Sancağında Son Osmanlı Meclisi Mebusan Seçimleri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), 1028-1053.

Öz

I. Dünya Harbi, Osmanlı Devleti için Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile son buldu. İktidarı elinde bulunduran İttihatçı liderler ise ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Buna mukabil meclisin çoğunluğu yine de İttihatçı kadroların elindeydi. İtilaf Devletleri bu durumdan rahatsızdı. Son Padişah Vahdettin de meclisi kendisi için tehdit olarak görmekteydi. Bu nedenle 21 Aralık 1919'da işgalleri gerekçe göstererek Meclis-i Mebusanı feshetti. Mustafa Kemal Paşa,

* Prof. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, taner.bilgin@bilecik.edu.tr

Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Turkey.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, tubadaldardicc@gmail.com.

MA Candidate, Bilecik Şeyh Edebali University, Institute of Graduate Sciences, Department of History, Turkey.

1919 yılı Mayıs ayında Samsun'a çıkarak kongreler sürecini başlattı ve Millî Mücadele ateşini yaktı.

Aradan geçen dokuz aylık zaman zarfında seçimler henüz yapılmamıştı. Mustafa Kemal Paşa, kararların meclis tarafından alınması sayesinde Millî Mücadele hareketinin Türk halkı üzerinde meşruiyet sağlayacağını farkındaydı. Bu nedenle Sivas Kongresi sonrasında Millî Mücadele karşıtı Damat Ferit Paşa Hükümetinin istifası ve seçim kararının alınması amacıyla bütün Anadolu şehirlerinden, İstanbul ile iletişimin kesilmesini istedi. Yaşanan bu hadiseler hiç şüphesiz padişah üzerinde baskı oluşturdu ve 1 Ekim 1919 tarihinde Damat Ferit Paşa istifa etmek zorunda kaldı. Yeni kabineyi kurmakla görevlendirilen Ali Rıza Paşa, ilk icraat olarak Meclis-i Mebusanın yeniden açılması için seçim kararı aldı. Böylece Bütün Anadolu şehirlerinde hummalı bir seçim çalışması başladı. 1919 yılında Trabzon Vilayetine bağlı olan Lazistan'da da ekim ayı ortasından itibaren seçim süreci başladı. Yaklaşık üç ay süren seçimlerde Lazistan'dan birçok aday seçilebilmek için kıyasıya yarıştı. Neticede Mustafa Asım ve Osman Nuri Beyler Lazistan mebusu seçildi. Bu çalışmada, Lazistan Sancağında gerçekleşen seçim süreci ele alınarak yaşanan olaylar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Lazistan, Rize, İntihap, Mebus, Meclis-i Mebusan, 1919 Seçimleri, Seçim,

Last Ottoman Parliamentary Elections in Lazistan (Rize) Sanjak

Abstract

World War I ended with the signing of the Armistice of Mudros for the Ottoman Empire. The Unionist leaders who held power had to leave the country. On the other hand, the majority of the parliament was still in the hands of Unionist cadres. The Allied Powers were uncomfortable with this situation. The last Sultan, Vahdettin, also saw the parliament as a threat to himself. For this reason, he dissolved the Parliament on December 21, 1919, citing the occupations. Mustafa Kemal Pasha went to Samsun in May 1919, started the congress process and lit the fire of the War of Independence.

In the nine months that have passed, elections have not yet been held. Mustafa Kemal Pasha was aware that the National Struggle movement would provide legitimacy to the Turkish people thanks to the decisions taken by the parliament. For this reason, after the Sivas Congress, he asked all Anatolian cities to cut off communication with Istanbul in order to resign the anti-National Struggle Damat Ferit Pasha Government and take the election decision. These events undoubtedly put pressure on the sultan and Damat Ferit Pasha had to resign on October 1, 1919. Ali Rıza Pasha, who was

assigned to form the new cabinet, decided to hold elections to reopen the Parliament as his first action. Thus, a feverish election campaign began in all Anatolian cities. In 1919, the election process started in Lazistan, which was a part of Trabzon Province, in mid-October. In the elections, which lasted about three months, many candidates from Lazistan competed fiercely to be elected. As a result, Mustafa Asım and Osman Nuri Bey were elected as Lazistan MPs. In this study, the election process in the Lazistan Sanjak will be discussed and the events that took place will be emphasized.

Keywords: Lazistan, Rize, Intihap, Member of Parliament, Parliament, 1919 Elections, Election,

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Müslüman halkın seçme ve seçilme hakkını kullanması ilk kez 1840 yılında sancaklarda oluşturulan Muhassıllık Meclisleri için yapılan seçimlerle olmuştur.¹ 1876 yılında Kanun-ı Esasi'nin ilanı ve buna bağlı olarak parlamentonun kurulmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nde mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş gerçekleşti. İlk seçimler, Muhassıllık Meclislerinin oluşturulması için düzenlense de Müslüman halk, genel seçimlerle ilk kez 1876-1877'de yapılan seçimle tanıştı.²

Osmanlı tarihindeki ilk siyasi seçim olan 1876 seçimleri için bir seçim kanunu yapılamamış ancak Mithat Paşa önderliğinde kurulan komisyon tarafından hazırlanan yedi maddelik yönerge,³ Anayasa ilan edilmeden önce ve ilk seçimler için "Talimat-ı Muvakkate" adıyla hazırlanan geçici yasa, hükümet kararıyla ve Sultan II. Abdülhamit'in onayıyla 28 Ekim 1876'da yürürlüğe girmiştir.⁴ Talimat-ı Muvakkate'nin eyaletler için uygulanması kararlaştırıldığından dolayı İstanbul ve çevresi (İzmit dahil) özel bir seçim bölgesi olarak belirlenmiş ve bu bölge için "Beyanname" adı altında ayrı bir yasal düzenleme

¹ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27/79 (2011), s.1.

² Aslıhan Kılınc, *İtalyan işgal bölgelerinde Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Basılmış Doktora Tezi, Bilecik 2020, s.1.

³ Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s.30.

⁴ Halim Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Üniversitesi Yay. Bilecik, 2015, s.40.

yapılmıştır.⁵ Talimat-ı Muvakkate, Beyanname ve Mebusların vilayetlere göre dağılımını belirten cetvelden oluşuyordu.⁶ Buna göre 1876 yılında gerçekleşecek olan seçimlerde 80'i Müslüman ve 50'si gayrimüslim olmak üzere toplam 130 mebusun seçilmesi kabul edildi.⁷

Osmanlı Devleti gerçekleşecek olan ilk seçimlerde iki dereceli seçim sistemini benimsemişti.⁸ Buna göre; seçmen olabilme niteliklerine sahip olan⁹ her beş yüz, Muntehib-i Evvel (yani birinci seçmen) bir kişiyi seçecek, bu seçilen kişi ise Muntehib-i San-i (yani ikinci seçmen) olacaktır. Seçilen Muntehib-i Saniler de¹⁰ kullandıkları oylarla mebusun kim olması gerektiğine karar verecekti.¹¹ Muntehib-i Saniler, seçim bölgesinde kaç mebus çıkacaksa adaylar arasından kendi istedikleri adayın isimlerini yazarak oylarını kullanacaktı. En yüksek oyu alan adaylar ise mebus olma hakkını elde edecekti.¹²

Meşrutiyet'in ilanından sonra Meclis-i Mebusan 1877'de açılmış, ancak aynı yıl II. Abdülhamit tarafından 93 Harbi gerekçe gösterilerek fes edilmişti. Bu nedenle meclisin ömrü çok kısa olmuştu. Ülkenin içerisinde bulunduğu olağanüstü durum ve yetkilerinin sınırlanmasını istemeyen II. Abdülhamit 1908 yılına kadar seçimlerin yeniden yapılmasına müsaade etmedi ve yaklaşık otuz yıl sonra II. Meşrutiyetin

⁵ Seydi Vakkas, Toprak, "İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3/26(2013), s.171.

⁶ Bülent Tanör, *Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.152.

⁷ Sina Akşin (1970). "Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusan", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25/1(1970), s.1.

⁸ Tanör, a.g.e. s.153.

⁹ Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen ilk genel seçimlerde seçmen olabilmek için, 25 yaşını doldurmuş olmak gerekiyordu. Bunun yanında yabancı uyruklular, yabancı uyruklu olduklarını ileri sürenler, geçici olarak yabancı devlet imtiyazına sahip olanlar, devlete az çok vergi vermeyenler seçmen olamaz ve oy kullanamazlardı. Bunların dışında kalan erkeklere, Muntehib-i Evvel olabilirdi.

¹⁰ Muntehib-i San-i olabilmenin bazı şartları vardı. Buna göre: seçim yapılan bölgenin ahalisinden olmak, Osmanlı vatandaşı olmak, emlak sahibi olmak gibi. Toprak, a.g.m. s.173-174.

¹¹ Taha Niyazi Karaca, *Milli Mücadele Yükselirken İşgal Dönemi Politikaları ve 1919 Seçimleri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2023, s.18.

¹² Ahmet Demirel, *İlk Meclisin Vekilleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.39-40.

ilanı ile 1908 seçimleri gerçekleşti¹³. Böylece Meclis yeniden açıldı. 1912 yılında yapılan ve tarihe Sopalı Seçimler olarak geçen genel seçimlerden sonra İttihat ve Terakki iktidarı eline almış ve 1914 yılında yapılan erken seçimle ülkedeki hâkim siyasi güç haline gelmişti.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalan Mondros Mütarekesi sonrası Anadolu’da İtilaf Devletlerinin işgalleri başladı. 15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunan orduları tarafından işgal edilmesi bütün Anadolu coğrafyasında tepkiyle karşılandı. Özellikle işgali gerçekleştiren devletin Yunanistan olması ve bölgede kalıcı olacağı endişesi Karadeniz bölgesinin de benzer bir işgal tehlikesi altına girebileceği kaygılarını arttırdı.¹⁴ Zira Trabzon ve çevresinde Yunanistan’ın “Trabzon Pontus Rum Devletini” yeniden canlandırma hayali vardı. Ayrıca 1916-1917 yılları arasında Rus işgali altına girmiş ve bir daha benzer bir hadiseyi yaşamamak için çeşitli teşkilatlar kurulmuştu. Milli Mücadele yıllarında da Trabzon ve çevresi Rum ve Ermeni çetelere karşı örgütlenerek 12 Şubat 1919 tarihinde Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetini kurdu.¹⁵ İstanbul Hükümeti’nin İtilaf Devletlerinin işgallerine sessiz kaldığı bu dönemde Türk halkı bir bakıma kendi başının çaresine bakma yolunu seçti.

Mustafa Kemal Paşa ise 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul’a gelmiş ve yaklaşık altı ay kadar İstanbul’da kalarak ülkenin kurtuluşu için birtakım yollar aramıştı. Ancak bu işin İstanbul’dan gerçekleşemeyeceğini anlayınca Anadolu’ya geçme kararı aldı.¹⁶ Karadeniz’de yaşanan asayiş problemleri nedeniyle III. Ordu Müfettişi olarak bölgeye atanan Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 sabahı Samsun’a çıktı.¹⁷ Havza Genelgesi ile İzmir’in işgalinin protesto edilmesini ve mitinglerle kınanmasını isteyerek Milli Mücadele ateşini

¹³ Arif Kolay, “II. Meşrutiyet Döneminde Hariciye Nezaretinde Tensikat ve Bürokratik Değişim (1908-1910)”, *Türkiyat Mecmuası*, 27(1), s. 194.

¹⁴ Makbule Sarıkaya, *Milli Mücadele Döneminde Rize*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.145.

¹⁵ Selçuk Ural, “Mütareke Döneminde Osmanlı Devleti’nin Elviye-i Selase Politikası”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23(2004), s.263.

¹⁶ Taha Niyazi Karaca, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004, s. 137.

¹⁷ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.3.

yakan Mustafa Kemal Paşa, Amasya Genelgesi ile Türk İstiklal Mücadelesinin yol haritasını belirledi.

Akabinde Erzurum Kongresi'nin toplanmasına karar verdi ve bu karar çeşitli illere duyuruldu.¹⁸ Trabzon ve Erzurum cemiyetlerinin ortak kararıyla 23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi düzenlendi. Açılış konuşmasını en yaşlı delege olan Trabzonlu Eyüzbade İzzet Efendi'nin yapması gerekiyordu fakat Erzurumlulara duyduğu dostluğu göstermek için İzzet Efendi bu görevi Erzurumlu Hoca Raif Efendi'ye devretti.¹⁹ Kongrede vatanın kurtuluşu için birtakım kararlar alındı. Buna göre; her türlü işgal ve müdahaleye karşı müdafaa gerçekleştirilecekti. Ayrıca vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı, saltanat ve hilafetin korunması ancak milli kuvvetlere dayanılarak ve milli irade hâkim kılınarak mümkün olacağı belirtildi. Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması ve Heyet-i Temsiliye'nin seçilmesi yönünde ortak karar alındı.²⁰

Erzurum Kongresi'nden sonra 7 Ağustos 1919'da bir beyanname yayımlandı. Buna göre Erzurum, Trabzon, Van, Sivas, Diyarbakır, Harput ve Bitlis vilayetlerinin ayrılmaz bir bütün olduğu, milli iradenin esas kılındığı, işgalci devletlerin yardımlarının reddedileceği, milli meclisinin açılması gerektiği ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak değiştirildiği bildirildi.²¹ Erzurum Kongresi'nde seçilen Heyet-i Temsiliye üyeleri, 29 Ağustos'ta Erzurum'dan ayrılarak Sivas'a varmak üzere hareket etti. 2 Eylül'de Sivas'a ulaşan heyet, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde kongre için hazırlıklara başladı.²² 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşen Sivas Kongresine, Mustafa Kemal Paşa, Başkan seçildi.²³ Mustafa Kemal

¹⁸ Toplam yedi il, yani Erzurum, Diyarbakır, Elâzığ, Van, Bitlis, Sivas, Trabzon, bu kongreye katılmak üzere çağrılmıştır. Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s.68

¹⁹ Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de Erzurum*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 108-109; Taner Bilgin, Ümit Yetik, "Erzurum Kongresine Katılan Delegeler ve Mezarlarının Bugünkü Durumu" *100. Yılında Erzurum Kongresi Sempozyumu*, 23-25 Temmuz 2019, s. 466-467.

²⁰ M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s.169.

²¹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:4, G:102, B:14

²² Karaca, a.g.e. (B) s.146.

²³ Sarıkaya, a.g.e. s.148.

Paşa, açılış konuşmasında Hükümetin İtilaf Devletleri'nin yaptıklarına sessiz kaldığını ve milletin kurtuluşunun kendi birliğinden doğacağına olan inancını dile getirdi.²⁴ Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, işgalleri sebep göstererek Meclis'in açılmasına engel olunmasını eleştirdi ve Meclis'in önemine değinerek bir an önce seçimlerin yapılması gerektiğini vurguladı.²⁵ İstanbul Hükümetinin çeşitli engellemelerine rağmen seçim konusu artık Mustafa Kemal ve arkadaşlarının birinci gündem maddesi olmuştu.²⁶

Sivas Kongresi sonrasında Damat Ferit Paşa'nın Milli Mücadele karşıtı politikası nedeniyle Mustafa Kemal Paşa, Anadolu şehirlerinden İstanbul ile iletişimini kesmesini istedi. Bu çağrı neticesinde birçok Anadolu şehri payitahtla olan iletişimini kesti. Artan baskılara Damat Ferit Paşa ve kabinesi daha fazla dayanamayarak istifa etti.²⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın bu çabası neticesinde 2 Ekim 1919'da Milli Mücadeleye daha ılımlı bakan Ali Rıza Paşa hükümeti kuruldu. Ali Rıza Paşa hükümeti de 1919 Seçimlerinin yapılmasına karar vererek süreci başlattı.²⁸ Böylece Meclis-i Mebusanın açılması yönünde önemli bir adım atıldı.²⁹ Ancak Osmanlı Devleti'nin belki de en önemli seçimi olan 1919 Seçimleri, ülkenin işgal altında olduğu zor koşullar altında yapılacaktı.³⁰

Seçim Süreci

Mondros Mütarekesi, uzun süren savaşın ardından Türk milletine İtilaf Devletleri tarafından dayatılan bir antlaşma olup, Türk ulusunun

²⁴ Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s.73-74.

²⁵ Aslıhan Kılınc, "Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimlerinde Trabzon Sancağı (İttihatçı-İtilafçı Mücadelesi)", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 23/549(2020), s.550.

²⁶ Halim Demiryürek, "Kütahya Sancağında 1919 Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/3(2018), s.521.

²⁷ Filiz Çolak, "Son Osmanlı Mebusan Meclis'inde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri", *Tarih Okulu Dergisi*, 8/12(2015), s.192.

²⁸ İlker Alp, "Ermeni İddialarının Tarihsel Geçersizliği", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/1(2009), s.7.

²⁹ Karaca, a.g.e. (B) s.343.

³⁰ Kılınc, a.g.t. s.270.

varlığını zayıflatmayı hedefleyen politikaların bir yansımasıydı.³¹ Mustafa Kemal Paşa, milletin kendi kaderini tayin etmesi düşüncesiyle Anadolu'ya geçmiş ve bu hedefe ulaşmak için çalışmalar yapmıştı.³² Anadolu'ya ayak bastıktan sonra her ziyaret ettiği bölgede ve gönderdiği her telgrafta milli teşkilatlanmanın önemini sürekli olarak vurguladı, ulusal direnişin başarısı için milletin birlik ve beraberlik içinde olmasının gerekliliği üzerinde durdu.³³

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas Kongresi'ni düzenledi ve Damat Ferit Paşa Hükümetinin düşmesi amacıyla İstanbul ile ilişkilerin kesilmesini istedi.³⁴ Ancak alınan bu karara, bazı vilayetlerden tepkiler geldi. Bu karara tepki veren vilayetlerden biri de Trabzon oldu. Trabzon vilayetindeki muhalefet, Sivas Kongresi'nin düzenlenmesi ile başlamıştı.³⁵ Bu durum, Millî Mücadele'nin başlangıcında, Sivas Kongresi'nin ardından alınan kararların uygulanma sürecinde çeşitli bölgeler arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep oldu.³⁶

Erzurum Kongresi'ne katılan Trabzon delegeleri, Sivas'ta yeniden kongre düzenlenmesine karşı çıkmışlardı. Özellikle İzzet ve Servet Beyler, kongreye davet edilmiş olmalarına rağmen katılmamışlardı.³⁷ Kazım Karabekir Paşa da bu durumla ilgili kendisiyle görüşen Trabzon delegelerinin görüşlerinden şöyle bahsetmişti: *“Erzurum Kongresi azasından olup Trabzon'da bulunan İzzet ve Servet Beyler Sivas kararlarını dinlemeyeceklerini bildirdiler.”*³⁸ Trabzon'daki tepkilerden biri de Sivas Kongresi'nin çift başlı bir yönetimin ortaya çıkmasına neden olacağından dolayı eleştirilmişti.³⁹

³¹ Taner Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversite Yayınları Bilecik, 2015, s.29-30.

³² Karaca, a.g.e. (B) s.137.

³³ Taner Bilgin, “Kastamonu Sancağında 1919 Seçimleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, 74/330(2022), s.331.

³⁴ Sarıkaya a.g.e. s.148.

³⁵ İsmail Akbal, *Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*, Serander Yayınları, Trabzon, 2008, s.164.

³⁶ Selvi, a.g.e. s.182.

³⁷ Akbal, a.g.e. s.60-164.

³⁸ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, Truva Yayınları, İstanbul, 2022, s.142.

³⁹ Sarıkaya, a.g.e. s.148

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nde, mütareke şartlarının vatan ve millet aleyhine uygulandığını ve bu durumun barışa değil güce dayandığını, İstanbul Hükümetinin İtilaf Devletleri'nin haksız uygulamalarına sessiz kaldığını ve milletin kurtuluşunun yine milli birlikten doğacağına inandığını dile getirerek Sivas Kongresi kararlarına uyulmasının zaruri olduğunu belirtmişti.⁴⁰ Ayrıca, İstanbul hükümetinin meclisi açmamasının anayasaya aykırı olduğunu belirten Mustafa Kemal, mebus seçimlerinin yapılması ve meclisin en kısa sürede toplanması gerekliliğini yinelemişti.⁴¹

Bu amaçla Mustafa Kemal, 13 Eylül 1919'da İstanbul ile haberleşmenin kesildiğini tüm vilayetlere bildirdi.⁴² Ayrıca Heyet-i Temsiliye, Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne karşı oldukça ciddi bir tavır alarak Sadrazam'a ikaz niteliğinde bir telgraf gönderdi:

“Vatan ve milletin hukuk ve mukaddesatını payimal ve zat-ı hazreti padişahının şeref ve haysiyeti mülukanelerini ihlal ile teşebbüsât ve harekât-ı gafilaneniz tahakkuk eylemiştir. Milletın, Padişahımızdan başka hiçbirine emniyeti kalmamıştır. Bu sebeple hal ve istirhamlarını, ancak zat-ı hümayuna arz etmek ıztırarındadır. Heyetiniz gayri meşru harekâtının netayici vehimesinden korkarak millet ile Padişah arasında hail oluyor. Bu babdaki temerrüdünüz daha bir saat devam ederse, millet artık kendisini her türlü harekât ve icraatında serbest telakkide maruz görecektir ve bütün vatanın heyeti gayrimeşruanızla suret-i kat'iyede alaka ve irtibatını katedecektir. Bu, son ihtarımızdır. Bundan sonra milletin alacağı vaziyet burada bulunan ecnebi zabitan-ı marifetiyle itilaf mümessillerine dahi mufassalan bildirilecektir.”⁴³

15 Eylül gecesi Trabzon'da birçok yerde Gazeteci Ömer Fevzi tarafından asıldığı tahmin edilen “Vatan felakete sürükleniyor”, “Ağla Ey Millet” gibi deyimlerin bulunduğu beyannameler asılarak Milli Mücadele aleyhinde propagandalar yapıldı. Ömer Fevzi Bey, Vali

⁴⁰ Ulvi Ufuk Tosun, “İtilaf Devletlerinin Milli Mücadeleyi Engelleme Faaliyetleri”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19/33(2021), s.196.

⁴¹ Mahmu Goloğlu, a.g.e. (B) s.111.

⁴² TİTE Arş. K: 31, B:133-1,2.; Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Kaynak Yayınları, Ankara, 2015 s.128.

⁴³ Çolak, a.g.m. s.192.

Mehmet Galip Bey'e Milli Mücadele liderleri ve destekçilerini eleştiren bir mektup yazarak, Trabzon ve çevresinde Milli Mücadele hareketinin engellenmesi ve bu yönde tedbirler alınması gerektiğini öne sürdü.⁴⁴ Heyet-i Temsiliye tarafından Gazeteci Ömer Fevzi Bey'in tutuklanması istenmiş ancak Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey, İstanbul Hükümeti taraftarı olduğundan dolayı bu konuda sessiz kalmayı tercih etmişti.⁴⁵

Trabzon Vilayetindeki bu muhalif tutumun sebebi Vali Mehmet Galip Bey idi. İstanbul Hükümeti'ni destekleyen Vali Mehmet Galip Bey, Heyet-i Temsiliye'nin uyarılarına rağmen İstanbul Hükümeti ile iletişimini sürdürmüştü.⁴⁶ İstanbul Hükümetinin ve İngilizlerin desteğini alarak, Mustafa Kemal'i yanlış bilgilerle yanıltmaya çalışmıştı.⁴⁷ 18 Eylül 1919'da Vali Mehmet Galip Bey'in İngilizlerin telgrafını kullanarak Hükümete, Kuva-yı Milliye'ye karşı ağır ifadeler içeren bir telgraf göndermesi sonucunda, Mustafa Kemal, Trabzon Valisinin bölgeden uzaklaştırılmasının gerekli olduğuna karar verdi.⁴⁸ 9 Ekim 1919'da Milli Mücadele'ye karşı tavır sergileyen Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey görevden alındı.⁴⁹ Trabzon Valisi Mehmet Galip Bey'in görevden alınmasını takiben, Urfa eski mutasarrıfı Haydar Bey bu göreve atandı. Haydar Bey'in döneminde, önemli bir gelişme olarak Meclis-i Mebusan seçimleri gerçekleşecekti.⁵⁰ Haydar Bey'in göreve gelmesinden sonra Trabzonlular, İstanbul Hükümeti'nin düşmesi için bir araya geldi ve Rize, Sürmene ve Torul halkı, Damat Ferit Paşa kabinesine güvenmediklerini belirten bir telgrafi İstanbul'a gönderdi. Telgrafta: *"Trabzon Valisinin milli emellere muhalif fikir ve hareketlerinden dolayı millet tarafından kongre nezdine gönderildiğini, milli cereyanın kazandığı kuvvet ve vaziyet karşısında hali hazır kabinenin derhal istifa etmesi gerektiği"* yazılmıştı.⁵¹

⁴⁴ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:10, G:40, B:40(1:6).

⁴⁵ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar cilt:II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s.109.

⁴⁶ Sabahattin Özel, *Milli Mücadelede Trabzon*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s.91.

⁴⁷ Ali Birinci, "Mehmed Galib Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c:28, 2003, s.487.

⁴⁸ Goloğlu, a.g.e. (B) s.154.

⁴⁹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:9, G:81, B:81(1-2).

⁵⁰ Özel, a.g.e. s.91.

⁵¹ Çoker, a.g.e. s.23; ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:19, G:23, B:23-1.

Sivas Kongresi'nde tartışılan en önemli konulardan biri de, Meclis-i Mebusanın açılması için seçimlerin en hızlı şekilde gerçekleştirilmesi gerekliliği olmuştur.⁵² Kongrede Mustafa Kemal Paşa başkan olarak, mebus seçimlerinin önemini belirtmiş ve bu yönde ilk genel talimatı 13 Eylül 1919 tarihinde yayınlamıştı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti merkezlerine gönderilen belgede, mebus seçimleriyle ilgili bir beyanname dahi sunulmuştu. Bu belgede, İstanbul Hükümeti'nin çeşitli gerekçelerle seçimleri erteleme nedeniyle, ülkenin yararına olacak Meclis-i Mebusan'ın acilen toplanması gerektiği vurgulanmıştı. Ayrıca, sancaklardan seçilecek mebusların nüfus sayımına göre belirlenmesi ve Temsil Heyeti'ne iletilmesi gerektiği belirtilmiş, seçim hazırlıklarını engelleyecek herhangi bir engelin ortadan kaldırılması ve seçimlerin en kısa sürede sonuçlandırılması gerektiği de ifade edilmişti.⁵³

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti'nin henüz seçim kararı almamış olduğu 24 Eylül 1919 tarihinde de tüm vilayet ve sancak merkezlerine yönelik bir yazı göndermişti. Bu yazıda, mebus seçimlerinin hızlı bir şekilde yapılmasının önemine vurgu yapılarak, her ilin seçim hazırlıkları sürecinde ne kadar ilerlediğinin bildirilmesi talep edilmişti.⁵⁴ Mustafa Kemal'in bu yazısı, seçimlerin sürekli olarak ertelenmesi karşısında, seçim süreci için planlamalara başlandığını ve bu doğrultuda adımlar atıldığını göstermektedir.

Anadolunun artan baskıları sonrası Damat Ferit Paşa istifa edince⁵⁵ Padişah Vahdettin, önce Tefik Paşa'yı Saray'a çağırarak ve hükümeti kurma görevini kendisine vermek istemişti. Ancak Tefik Paşa, sağlık sorunları nedeniyle bu teklifi reddetti.⁵⁶ Bu gelişmenin ardından, hükümeti kurma görevi Ali Rıza Paşa'ya verildi ve 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa, hükümeti kurdu.⁵⁷ Yeni hükümet, daha uzlaşmacı bir tutum sergileyerek, İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye arasında bir uzlaşma sağlamak amacıyla Amasya'da bir görüşme gerçekleştirdi. İstanbul Hükümeti'ni temsilen Salih Paşa'nın başkanlığında bir heyet ile Heyet-i

⁵² Kılınc, a.g.m., s.551.

⁵³ TİTE Arş. K: 31, B:133-1,2.; Nutuk, s.128.

⁵⁴ TİTE Arş. K: 18, B:83-1.

⁵⁵ Özel, a.g.e. s.91.

⁵⁶ Demiryürek, a.g.m. s.523.

⁵⁷ Bilgin, a.g.m. s.331.

Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa arasında gerçekleştirilen bu toplantı sonucunda, seçimlerin yapılması ve Meclis-i Mebusanın açılması yönünde kararlar alındı.⁵⁸ Ali Rıza Paşa Hükümeti 7 Ekim 1919'da mebus seçimleriyle ilgili bir kararname yayımladı.⁵⁹ Böylece ülke, işgal altında olmasına rağmen seçimlere gidecekti.⁶⁰

Osmanlı Devletinin son seçimleri olan 1919 Seçimleri dönemin gazetelerine de yansımıştı. Nitekim 16 Ekim 1919 tarihinde İktidam gazetesinde İstanbul'da seçimlerin yapılmaya başlandığı haberi verilmiş, *"Müntehib-i Saniler belirleniyor. İstanbul seçimleri 18 Aralık 1919'da yapılacak. Mebuslar Meclisi ise 12 Ocak'1920'de açılacak"* deniliyordu. Aynı gazetenin 19 Ekim tarihli yazısında ise *"Seçimler Başladı", "Vatandaş İntihap Zamanı, Yani İmtihan Zamanı Geldi", "Seçimlerde Gayrimüslimler", "Milletin Yeni Mebusları Nasıl Olmalı"* gibi başlıklar atılarak seçimlerden bahsediliyordu.⁶¹

Lazistan (Rize) Sancağında Seçimler Başlıyor

1919 yılında Trabzon Vilayeti, coğrafi ve idari bakımdan üç ana bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgeler Trabzon, Gümüşhane ve Lazistan (bugünkü Rize) sancaklarıydı. Lazistan Sancağı içerisinde ise Pazar ve Hopa kazaları bulunmaktaydı.⁶² Lazistan Sancağının toplam nüfusu gereği iki mebusun seçilmesine karar verilmişti.

Sivas Kongresi'ne Lazistan Sancağından temsilci gönderilmemesi ve Sivas'ta düzenlenecek kongrenin gereksiz olduğu düşüncesi, Lazistan Sancağının ileri gelenleri tarafından eleştirilmişti. Vali Mehmet Galip Bey'in bölgedeki etkisi göz önünde bulundurularak Heyet-i Temsiliye'nin kararlarına aykırı davranışları nedeniyle onun yerine Haydar Bey'in Vali olarak atanmasıyla, Lazistan Sancağında muhalif davranışlar sona erdi.⁶³ 7 Ekim 1919'da seçim kararnamesinin

⁵⁸ Taner Bilgin, Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimleri ve İzmit Mebusları, Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, C. II, Kocaeli, 2015, s.1116.

⁵⁹ TİTE Arş. K:13, B:17-1,2; TİTE Arş. K:23, B:67-1.

⁶⁰ Çolak a.g.m. s.193.

⁶¹ Bilgin, a.g.b. (A) s.1116.

⁶² Selçuk Ural, a.g.m. s.266.

⁶³ Selvi, a.g.e. s.127.

yayınlanmasının ardından, sancakta mebus seçimleri için hazırlıklar başladı.⁶⁴

Seçim çalışmalarının başlamasından sonra Milli Mücadeleye muhalif Alemdar Gazetesi de: *“Vatandaşlar! İntihabat başlıyor. Bu intihabat hayat ve istiklalimizi kurtarmak için yapacağımız son müsamere, elimize geçen son fırsattır. Onun için hissinize mağlup olmayın. Akıl ve mantığınızla hareket edin, Reyinizi hayırhah bir şekilde olsa bile icra edecek hiçbir şekilde tesire tabi bulundurmaktan ancak vicdanınızın ve içtihadınızın telkinine muvafık olan namzetlere veriniz”*⁶⁵ diyerek seçimlerin başladığını duyurmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, seçim kararı öncesinde 24 Eylül 1919’da tüm vilayet ve sancak merkezlerine mebus seçimlerinin hızla gerçekleştirilmesinin önemli olduğunu ve her ilin seçim hazırlıklarını yapmasını, ilerleme durumunu bildirmesini isteyen bir yazı göndermişti.⁶⁶ 11 Ekim 1919 Tarihli telgrafında da 24 Eylül 1919’da gönderdiği tebliğinin alınıp alınmadığını sormuş ve bu tebliğin mebus seçimleri ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile ilgili olduğunu belirtmişti. Telgrafta, seçimlere müdahale edilmeyeceği, Heyet-i Temsiliye'nin mebus adaylarının belirlenmesine karışmayacağı, ancak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından belirlenen esaslara uyacak adayların, Liva Heyet-i Merkeziye ve İdareler aracılığıyla doğrudan Sivas’taki Heyet-i Temsiliye’ye bildirilmesini ifade etmişti.⁶⁷ Mustafa Kemal'in çekmiş olduğu telgrafta Lazistan Sancağından verilen cevapta, Lazistan'da seçimlerin başlaması için belediyelere nüfus defterlerinin gönderildiği ve seçim defterlerinin tamamlanmasının ardından Lazistan Sancağında seçimlere başlanacağı bildirilmişti.⁶⁸

Dâhiliye Nezareti de 16 Ekim 1919 tarihinde vilayet ve sancaklara gönderdiği yazıda, seçimlerde uyulması gereken kuralları içeren bir genelge yayımladı. Bu yazı, Dâhiliye Nazırı Şerif Paşa'nın imzasıyla

⁶⁴ TİTE Arş. K:13, B:17-1,2; TİTE Arş. K:23, B:67-1.

⁶⁵ İhsan Güneş, *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s.27.

⁶⁶ TİTE Arş. K: 18, B:83-1.

⁶⁷ TİTE Arş. K:18, B:89-1.

⁶⁸ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:14, B:14(1:5).

gönderilmiş olup, seçimlerin tarafsızlık ilkesine uygun şekilde gerçekleştirilmesi ve müdahale edilmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştı. Aynı dönemde, Mustafa Kemal seçim sürecini titizlikle izliyor ve Millî Mücadele yanlılarının seçimde başarılı olması için gayret gösteriyordu.⁶⁹ Mustafa Kemal Paşa, Meclis'teki fikir ayrılıklarını engellemek için Millî Mücadele'yi destekleyen adayların mebus seçilmesine özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamış ve tercih ettiği adaylar hakkındaki görüşlerini de Vilayet ve Sancaklara bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa Lazistan Sancağı için de kendi adayını belirlemişti. Buna göre Mustafa Kemal Paşa'nın Lazistan Sancağından seçilmesini istediği kişi Lazistan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsilcisi olan Hoca Necati Efendiydi.⁷⁰ Maçka Kaymakamı Halit Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği şifreli telgrafında Necati Efendi'nin adaylığının olumsuz karşılanacağını, ancak Temsil Heyeti'nin talebi üzerine bölgede seçilmesi için halkın tepkisini de dikkate alarak gereken talimatları yerine getireceğini ifade etmişti.⁷¹

Lazistan Murahhası Necati Bey, 17 Ekim 1919 Tarihinde Rize mebusluğu için aday olduğunu duyurdu.⁷² Ancak Rize halkı 21 Ekim 1919'da tarihinde çekmiş oldukları telgrafla Lazistan'ın eski mebusu Sudi Bey'in yeniden mebus olarak seçilmesini talep etmişlerdi.⁷³

Görüldüğü üzere Heyet-i Temsiliye ile Lazistan halkı arasında anlaşmazlık vardı. Mustafa Kemal Paşa her ne kadar seçimlere müdahale edilmeyeceğini söylese de Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri vasıtasıyla birçok vilayette kendi adaylarını işaret ederek bir bakıma seçimlere müdahil olmuştu.

Yaşanan bu gelişmelerin farkında olan İstanbul Hükümeti de Mebus seçimlerinin adil bir şekilde yapılması için seçim komisyonunun kurulmasına karar verdi. Bu amaçla iki heyet oluşturuldu. Oluşturulan bu heyetler, seçim sürecinin genel durumunu değerlendirmek ve seçimlerin yasalara ve düzenlemelere uygun bir şekilde icra edilip

⁶⁹ Kılınc, a.g.m. s.556.

⁷⁰ ATASE Arşivi, K:19, G:66, Belge:66-1.

⁷¹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:106, B:106(1:3).

⁷² ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:75, B:75(1:2).

⁷³ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:83, B:83-1.

edilmediğini denetlemekle görevlendirildi.⁷⁴ 3 Kasım 1919'da Hükümet tarafından, Hurşit Paşa ve Fevzi Paşa liderliğindeki Teftiş Heyetleri kuruldu. Hurşit Paşa başkanlığındaki heyet, İzmit, Eskişehir, Konya, Aydın, Karesi ve Bursa illerine gidecek; Fevzi Paşa başkanlığındaki heyet ise Ankara, Sivas, Trabzon ve Erzurum bölgelerine yönelerek seçim sürecini izleyip, değerlendirecekti.⁷⁵ İstanbul Hükümetine seçimlerle ilgili bazı şikâyetler iletiliyordu.⁷⁶ Dâhiliye Nezaretine gönderilen şikâyet telgraflarında, seçmenlere oy kullanma sürecinde baskı yapıldığı yönünde ifadeler yer almaktaydı.⁷⁷ Fevzi Paşa başkanlığındaki Teftiş Heyeti, Trabzon Vilayetinde de incelemeler yapmış ve seçim sürecini takip etmiş olmasına rağmen, şikâyetler bir sonuca ulaştırılmamıştı.

Öte yandan Lazistan Sancağında seçim süreci devam etmekteydi. Nitekim yeni mebus adayları da çıkmaktaydı. 25 Ekim 1919'da Lazistan'ın eski mebuslarından Ziya Bey, seçimler için yeniden adaylık başvurusunda bulundu.⁷⁸ 1 Kasım 1919 tarihinde Ziya Bey, Bekir Sami Bey'e çekmiş olduğu telgrafında, "*Yeni intihâbda nâmzedliğim vaz 'edildiği berâ-yı ma'lûmât 'arz olunur efendim*" diyerek aday olduğunu bildirmişti.⁷⁹ 25 Ekim 1919 tarihinde Servet ve İzzet Beylerin de adaylığı gündeme gelmişti.⁸⁰ İzzet ve Servet Beyler, Sivas Kongresi'nin Erzurum Kongresi'nde alınan kararlarla uyumsuz olduğunu ifade ederek, karşı çıkmışlardı.⁸¹ Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in içinde anlaşmazlıklara sebep olabilecek kişilerin seçilmesinden kaçınılması gerektiğini daha önceden vurgulamıştı.⁸² Bu nedenle, Servet ve İzzet Beylerin adaylığı değerlendirilmiş ve Milli Müdafaa için uygun bulunmamıştı.⁸³ 29 Ekim 1919'da ise Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti'ne gönderilen bir telgrafta, Lazistan mebusluğuna Ziya Molla'nın da aday gösterildiği Baytarzade Hasan tarafından bildirilmişti.⁸⁴ 2 Kasım 1919'da

⁷⁴ Kılınç, a.g.t. s.74.

⁷⁵ Gökbilgin, a.g.e., s.378.

⁷⁶ Bilgin, a.g.b. (A) s.1119.

⁷⁷ BOA. DH. İUM. EK. 117- 21

⁷⁸ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:100, B: 100(1:2).

⁷⁹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:100, B: 100(1:2).

⁸⁰ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:103, B:103(1:2).

⁸¹ Akbal, a.g.e. s.60-164.

⁸² ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:44, B:44-1.

⁸³ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:115, B:115(1:3).

⁸⁴ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:124, B:124-1.

Rize'nin Tirebolu ilçesinden Hafız Hüseyin Efendi de Trabzon mebusluğu için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti adına adaylığını duyurmuştu.⁸⁵ Lazistanlı Mühendis Osman Nuri Bey de Lazistan mebusluğu için adaylığını ilan edenler arasındaydı.⁸⁶ Osman Bey, Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği telgrafta *“Cenâb-ı Hakk'ın yüce yardımını ve muhterem milletimizin güveniyle, bu göreve seçilmem durumunda, bunu samimi niyetim ve vicdanımın bir mükâfâtı olarak kabul edeceğim. Saygılarımla, adaylığımı kabul etmenizi ve cevabınızı bekliyorum”* diyecekti. Nuri Bey ayrıca Rusça ve Fransızca dillerine hâkimiyetini ve mühendislik eğitimi ile elde ettiği yetkinliği vurgulayarak, mebusluk görevine aday olduğunu açıklamıştı.⁸⁷

Ancak Osman Nuri Efendi'nin, Rus işgali döneminde düşmanla iş birliği yaptığı Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmiş ve bu sebeple mebus olarak seçilmesinin uygun olmadığı ifade edilmişti. Ayrıca Osman Nuri Bey seçilebilme şartlarından 30 yaşında olmak şartını da sağlamıyordu. Bu sebeple de kendisinin bu yaş sınırını henüz doldurmamış olduğuna dair şikâyetler gitmişti.⁸⁸

Bu nedenle Rize'den Heyet-i Temsiliye ye çekilen telgrafta; Zerrezade Ali Rıza Bey ve Mehmet Nazif Bey gibi itibarlı başka uygun adayların da bulunduğu ifade edilerek bu kişilerin adaylıklarının değerlendirilmesinin, ülkenin refahı için kritik bir öneme sahip olduğu bildirilmişti.⁸⁹

14 Kasım 1919 tarihinde gelindiğinde ise Lazistan mebusluğuna Mahkeme-i Şer'iyi Başkâtibi Rizeli Osman Zeki ve Burhaniye eski Kaymakamı Rizeli İsmail Hakkı'nın da aday olduğu bilgisi verilmişti.⁹⁰ Ayrıca Lazistan'dan aday olan Mustafa Asım Efendi'nin yerine uygun bir adayın belirlenmesi talep edilmiş ve eğer uygun bir aday bulunursa, bu adayın değerlendirilmesi için Temsil Heyeti'ne bilgi verilmesi istenmişti.⁹¹ Maçka Kaymakamı Halit Bey de Mustafa Kemal Paşa'ya

⁸⁵ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:9, B:9(1:3).

⁸⁶ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:53, B:53(1:4).

⁸⁷ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:85, B:1-3.

⁸⁸ BOA. DH. İUM. EK. 117-100

⁸⁹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:79, B:79(1-12).

⁹⁰ BOA. DH. İUM. EK. 114-24.

⁹¹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:23, G:59, B:59(1:2).

yazdığı telgrafta, Mustafa Asım Efendi'nin yerine uygun bir aday bulamadığını ifade etmiş ve eğer uygun bir aday bulunursa bilgilendireceğini aktarmıştı.⁹²

Seçim süreci devam ederken bir taraftan da Heyet-i Temsiliye üyeleri, Meclis'in nerede toplanacağını tartışıyordu. Mustafa Kemal Paşa ve diğer üyeler, Meclis'in olası bir işgal tehdidiyle karşı karşıya kalması durumunda İstanbul yerine Anadolu'da alternatif bir toplanma yeri bulma çabasına girmişti.⁹³ Mustafa Kemal Paşa, bu konuda şunları ifade etmişti: *"...Efendiler, bir yandan mebusların seçilmesine çalışırken, bir yandan da Meclis-i Mebusan'ın nerede toplanabileceği düşüncesi kafamızı kurcalıyordu. Hatırlayacaksınız ki, Erzurum'dan Refet Paşa'nın bu konu ile ilgili bir telgrafına cevap verirken Meclis toplanmalı, fakat İstanbul'da değil, Anadolu'da demiştim..."*⁹⁴

11 Kasım 1919'da Lazistan Kaymakamı Halit Bey, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da açılması durumunda İngilizler tarafından işgal edilme riskinin olduğunu belirtmiş ve bu nedenle Mustafa Kemal'in düşüncelerini desteklediğini ifade etmişti.⁹⁵ Öte yandan hükümet tarafından Meclis-i Mebusan'ın yasalara uygun bir şekilde toplanması gerektiği ve Meclis-i Mebusan ile Ayan Meclisi'nin aynı anda ve aynı yerde bulunma zorunluluğundan dolayı, meclisin İstanbul dışında toplanmasının yasal olarak mümkün olmadığı şeklindeki görüşler ağırlıktaydı.⁹⁶ Hatta Erzurum, Trabzon, Balıkesir ve Manisa Müdafaa-ı Hukuk Merkezleri de aynı görüşte olduklarını ve Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanması gerektiği konusunda görüş birliği içinde olduklarını belirtmişti. 20 Kasım 1919 tarihinde de Mustafa Kemal'e çektikleri telgraflarla meclisin İstanbul'da toplanması kararının daha uygun olduğu ifade edilmişti.⁹⁷ Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da toplanacak bir meclisin, İtilaf Devletleri baskısından dolayı özgür kararlar alamayacağını bilmesine rağmen ortak karara uymak durumunda kaldı.

⁹² ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:44, B:44-1.

⁹³ Bilgin, a.g.m. s.336.

⁹⁴ Nutuk, s.65.

⁹⁵ Kılınç a.g.m. s.556.

⁹⁶ Nutuk, s.183.

⁹⁷ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:23, G:46, B:46a.j; Kılınç, a.g.m. s.556-557.

Öte yandan Anadolu'nun değişik vilayet ve sancaklarından seçilecek Mebusların İstanbul'a gitmeden önce, Eskişehir, Trabzon gibi geçiş noktalarında buluşarak burada toplanmaları ve izleyecekleri program ile genel durumu değerlendirmeleri kararlaştırılmıştı. Mustafa Kemal, 29 Kasım 1919 tarihinde Vilayetlere gönderdiği telgrafta, mebusların bu toplantılarda alacakları kararların, Meclis'e varmadan önce belirlenmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştı.⁹⁸

Aralık ayında, Lazistan Sancağında Meclis-i Mebusan seçimlerinin sonuçları açıklanmıştı. Trabzon Valisi Haydar Bey, 18 Aralık 1919'da Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgrafta, Lazistan'daki seçimlerin tamamlandığını ve Mahkeme-i Temyüz Ceza Reisi Asım Bey ile Mühendis Osman Nuri Efendi'nin çoğunluk oylarını alarak mebus seçildiğini bildirmişti.⁹⁹ Mustafa Kemal Paşa, Lazistan mebusu seçilen Osman Nuri ve Asım Bey'i tebrik ettiğinde¹⁰⁰, Osman Nuri Bey de teşekkürlerini iletmişti.¹⁰¹

Seçimlerin tamamlanmasıyla birlikte Aralık ayının son haftalarında, seçilen mebuslar İstanbul'a doğru hareket etmek için hazırlıklara başladı. Ancak, İstanbul'a gitmeden önce mebuslar için bir ara durak belirlenmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle, Temsil Heyeti adına mebuslar Ankara'ya davet edildi ve Meclis-i Mebusanın açılmasından önce burada toplanarak ön görüşmelere katılmaları istendi. İlk başta toplanma yeri olarak Eskişehir belirlenmişken, daha sonra alınan yeni bir kararla Ankara'nın uygun olduğu belirtildi. Mebuslar, 5 Ocak 1920 tarihinden itibaren Ankara'ya davet edildi. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya gelecek mebus sayısının artmasıyla, kurulacak Meclis'te daha fazla ortak fikrin oluşacağını düşünerek, mümkün olduğunca çok sayıda mebusun görüşmelere katılmasını istedi.¹⁰² Mustafa Kemal'in davetine yanıt olarak, Lazistan mebuslarından Mustafa Asım Bey, 4 Ocak 1920'de gönderdiği telgrafta İstanbul'da bulunduğunu bildirmiş, Osman Nuri Bey ise Heyet-i Temsiliye'den telgraf gelmeden önce

⁹⁸ TİTE Arşivi, K:313, G28, B:28001.

⁹⁹ ATASE Arşivi, K:22, G:68, B:68-1; BOA. DH. İUM. EK. 116-23.

¹⁰⁰ ATASE Arşivi, K:22, G:134, B:134-1.

¹⁰¹ ATASE Arşivi, K:22, G:150, B:150-1.

¹⁰² TİTE Arş. K: 21, B:24-1,2; Nutuk 216-220.

İstanbul'a doğru hareket ettiğini belirtmişti.¹⁰³ Dolayısıyla Lazistan mebusları Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeden İstanbul'a gitmişti.

12 Ocak 1920 tarihinde, Son Osmanlı Mebusan Meclis-i, 72 mebusun katılımıyla açıldı.¹⁰⁴ 12 Şubat 1920'de gerçekleştirilen oturumda, Lazistan mebusu Osman Nuri Efendi'nin seçim belgesi incelenmiş ve değerlendirilmişti. Teftiş Kurulu'nun raporunda, seçim sürecinde bazı hataların yaşandığı ve bununla ilgili şikâyetlerin olduğu belirtilmişti. İddialar arasında, Osman Nuri Efendi'nin otuz yaşından küçük olması ve Rus işgali sırasında düşmanlarla iş birliği yapması gibi konular vardı. Ancak yapılan inceleme sonucunda, bu iddiaların doğru olmadığı ve yasal bir müdahaleye gerek olmadığı sonucuna varılmıştı. Bu doğrultuda, Osman Nuri Bey'in mebusluğuna herhangi bir engel olmadığına karar verilmiş ve mebusluğu kabul edilmişti.¹⁰⁵ Osman Nuri Bey'in mazbatasının verilmesinden sonra Asım Bey'in mazbatasının verilmesi gündeme gelmişti. Ancak Asım Bey, Mahkeme-i Temyiz görevinden dolayı mebusluktan istifa etmişti.¹⁰⁶ Trabzon mebusu Hasan Bey, Asım Bey'in istifasını dile getirmiş ve istifasının meclise ulaşmadığı gerekçesiyle mazbatası kabul edilmemişti.¹⁰⁷ 28 Şubat 1919'da meclisin on beşinci oturumunda, Lazistan Mebusu Asım Bey'in mebusluktan istifası onaylandı.¹⁰⁸ Asım Bey'in istifası sonrasında yerine birinin seçilmesi talep edildi.¹⁰⁹ Mustafa Asım Efendi'nin istifası sonrasında eski mebus Rıza Molla Bey'in adaylığı gündeme geldi.¹¹⁰ Mutasarrıf Faik Bey de Lazistan mebusluğuna aday olduğunu duyurdu. Faik Bey'in mebus adaylığına rağmen, bir seçim yapılmamış ve Lazistan Sancağını Meclis'te temsil etmek üzere sadece Osman Nuri Bey görev yapmıştı.¹¹¹

12 Ocak 1920 tarihinde açılan ve toplamda 24 toplantı düzenleyen Meclis, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesi üzerine güvenlik endişeleriyle karşılaşarak 18 Nisan 1920'de toplantılarına ara vermek

¹⁰³ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:68, B:68-1.

¹⁰⁴ Çolak a.g.m. s.189.

¹⁰⁵ MMZC. Devre:4, Cilt:1, İctima:1, 12 Şubat 1920 s.93.

¹⁰⁶ ATASE Arşivi, K:22, G:80, B:80(1:2).

¹⁰⁷ MMZC. Devre:4, Cilt:1, İctima:1, 12 Şubat 1920 s.93.

¹⁰⁸ MMZC. Devre:4, Cilt:1, İctima:1, 26 Şubat 1920 s.226

¹⁰⁹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:78, B:78(1:3).

¹¹⁰ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:11, B:11(1-8).

¹¹¹ ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:18, G:98, B:98(1:2).

zorunda kaldı. İşgalin ardından, Meclis-i Mebusan son toplantısını 18 Mart 1920'de gerçekleştirdi. Ancak işgal devletlerinin baskısıyla 11 Nisan 1920 tarihinde Meclis kapatıldı ve böylece yeni bir dönem başladı.¹¹²

Lazistan Sancağından mebus seçilen Osman Nuri Bey: 1888 yılında Rize'de doğmuştu. Yüksek mühendis okulundan mezun olan Nuri Bey, Fransızca ve Rumca bilmekteydi. Türkiye Büyük Millet Meclisin de I. Dönem de Lazistan mebusluğu yapan Nuri Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisinde Nâfia Encümeni Reisliği görevi yapmıştır.¹¹³

Lazistan Sancağından mebus seçilen bir diğer isim olan Mustafa Asım Bey Ceza Dairesi Reisliği görevinden dolayı mebusluktan istifa etmiştir.

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, İtilaf Devletleri'nin Anadolu topraklarını işgal etmesine yol açtı. Bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, vatanın bağımsızlığı için Anadolu'ya geçerek milletin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla mücadele etme kararı aldı. Mustafa Kemal Paşa, III. Ordu Müfettişi olarak atanmasıyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmış ve Türk milletinin bağımsızlık mücadelesini başlatmıştı. Ülkenin durumunu yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, işgal altındaki bölgelerde ulusal direnişi örgütlemeye başladı. Bu süreçte, Meclis-i Mebusanın açılmasının önemine vurgu yaparak ulusal direnişin meşruiyet temelinde ilerlemesi gerektiğini ifade etti.

4 Eylül-11 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşen Sivas Kongresi'nde İtilaf Devletleri'nin eylemlerine sessiz kalan hükümeti eleştirdi ve milletin kurtuluşunun kendi birliğinden doğacağına olan inancını vurguladı. Kongre sonrasında Damat Ferit Paşa hükümetinin devrilmesini sağlayarak Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmasını sağladı. Böylece seçimlere giden süreç başlamış oldu. 7 Ekim 1919 tarihinde seçim beyannamesi yayımlandı. Seçimlerin başlamasıyla birlikte Lazistan'da pek çok kişi mebus adayı olmuştu. Dâhiliye Nezareti,

¹¹² Çolak a.g.m. s.189.

¹¹³ TBMM Albümü, 1920-1950 Cilt I, Ankara 2010, s.47.

seçimlere müdahale edilmemesi gerektiği konusunda talimat göndermiş olsa da, Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele taraftarlarının mebus olmasının ülkenin bağımsızlık mücadelesi için hayati önem taşıdığına farkındaydı. Bu sebeple, kendisinin belirlediği ve güvendiği kişilerin mebus olmasını uygun gördü ve bu kişilerin adaylıklarını açıklamalarını istedi.

Seçim süreci sonunda 18 Aralık 1920'de Lazistan sancağından Mahkeme-i Temyiz Ceza Reisi Asım Bey ve Mühendis Osman Nuri Bey, mebus seçildi. 12 Ocak 1920'de Son Osmanlı Meclis-i Mebusan, 24 oturum sürecinin ardından Misak-ı Milli kararını alarak tarihi bir adım atmıştı. Ancak, İtilaf Devletleri'nin müdahalesiyle meclis kapatıldı.

İşgal koşullarına rağmen gerçekleştirilen 1919 Seçimleri, Türk milletinin özgürlük ve bağımsızlık arzusunu temsil eden önemli bir adım olarak tarihe geçti.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:4, G:102, B:14.
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:9, G:81, B:81(1-2).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:10, G:40, B:40(1:6).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:18, G:98, B:98(1:2).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:19, G:23, B:23-1.
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:19, G:66, B:66-1.
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:9, B:9(1:3).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:11, B:11(1-8).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:14, B:14(1:5).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:44, B:44-1.
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:53, B:53(1:4).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:75, B:75(1:2).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:83, B:83-1.
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:100, B: 100(1:2).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:103, B:103(1:2).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:106, B:106(1:3).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:115, B:115(1:3).
- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:21, G:124, B:124-1.

- ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:68, B:68-1.
 ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:78, B:78(1:3).
 ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:80, B:80(1:2).
 ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:134, B:134-1.
 ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:150, B:150-1.
 ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:23, G:46, B:46aj.
 ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu, K:23, G:59, B:59(1:2).
 BOA. DH. İUM. EK. 114-24.
 BOA. DH. İUM. EK. 115-2.
 BOA. DH. İUM. EK. 116-23.
 BOA. DH. İUM. EK. 117- 21.
 BOA. DH. İUM. EK. 117-100.
 MMZC. Devre:4, Cilt:1, İçtima:1, 12 Şubat 1920.
 MMZC. Devre:4, Cilt:1, İçtima:1, 26 Şubat 1920.
 TBMM Albümü, 1920-1950 Cilt I, Ankara 2010.
 TİTE Arş. K:13, B:17-1,2.
 TİTE Arş. K: 18, B:83-1.
 TİTE Arş. K:18, B:89-1.
 TİTE Arş. K: 21, B:24-1,2.
 TİTE Arş. K:23, B:67-1.
 TİTE Arş. K: 31, B:133-1,2.
 TİTE Arşivi, K:313, G28, B:28001.

Kitap ve Makaleler

- Akbal, İsmail, *Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet*, Serander Yayınları, Trabzon 2008.
 Akşin, Sina, "Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusan", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25/1 (1970), s.19-39.
 Alp, İlker, "Ermeni İddialarının Tarihsel Geçersizliği", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/1 (2009), s.1-30.
 Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Kaynak Yayınları, Ankara 2015.
 Bay, A. ve Turan, *19. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Rize*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize 2021.
 Bilgin, Taner, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversite Yayınları, Bilecik 2015.
 Bilgin, Taner, "Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimleri ve İzmit Mebusları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, C. II, Kocaeli 2015, s.1115-1126. (A)
 Bilgin, Taner, Yetik, Ümit (2019). "Erzurum Kongresine Katılan Delegeler ve Mezarlarının Bugünkü Durumu" *100. Yılında Erzurum Kongresi Sempozyumu*, ss. 462-512. (B)

Bilgin, Taner, “Kastamonu Sancağında 1919 Seçimleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 74 (2022), s.330-341.

Çolak, Filiz, “Son Osmanlı Mebusan Meclis’inde İzmir Vekilleri ve Faaliyetleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, 8/12 (2015), s.189-212.

Demir, Fevzi, *Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.

Demirel, Ahmet, *İlk Meclisin Vekilleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Demiryürek, Halim, “Kütahya Sancağında 1919 Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/3 (2018), s.519-544.

Demiryürek, Halim, Ertuğrul Sancağı (1900-1918), Bilecik Üniversitesi Yay. Bilecik, 2015.

Goloğlu, Mahmut, *Erzurum Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006. (A)

Goloğlu, Mahmut, *Sivas Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006. (B)

Gökbilgin, Tayyib, *Milli Mücadele Başlarken*, Kronik Kitap, İstanbul 2020.

Güneş, İhsan, *Atatürk Dönemi Türkiye’sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Karabekir, Kazım, *İstiklal Harbimizin Esasları*, Truva Yayınları, İstanbul 2022.

Karaca, Taha Niyazi, *Milli Mücadele Yükselirken İşgal Dönemi Politikaları ve 1919 Seçimleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2023. (A)

Karaca, Taha Niyazi, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004, (B)

Kılınç, Aslıhan, *İtalyan işgal bölgelerinde Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Basılmış Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2020.

Kılınç, Aslıhan, “Son Osmanlı Mebusan Meclisi Seçimlerinde Trabzon Sancağı (İttihatçı-İtilafçı Mücadelesi)”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/23 (2020), s.549-566.

Kolay, Arif, “II. Meşrutiyet Döneminde Hariciye Nezaretinde Tensikat ve Bürokratik Değişim (1908-1910)”, *Türkiyat Mecmuası*, 27(1), s. 194.

Olgun, Kenan, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27/79 (2011), s.1-36.

Özel, Sabahattin, *Milli Mücadelede Trabzon*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

Sarıkaya, Makbule, *Milli Mücadele Döneminde Rize*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004.

Selvi, Haluk, *Mili Mücadele’de Erzurum:1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.

Tanör, Bülent, *Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar cilt:II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

Toprak, Seydi Vakkas, "İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3/26 (2013), s.171-192.

Tosun, U. U., İtilaf Devletlerinin Millî Mücadeleyi Engelleme Faaliyetleri, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19(33).

Ural, Selçuk, (2004). Mütareke Döneminde Osmanlı Devleti'nin Elviye-i Selase Politikası, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23.

Extended Abstract

After the Sivas Congress, Damat Ferit Pasha resigned on October 1, 1919. Ali Rıza Pasha, who took a more conciliatory approach to the War of Independence, established the government on October 2, 1919. Ali Rıza Pasha Government published the election decree on October 7, 1919.

On September 13, 1919, when the Istanbul Government had not yet taken a decision regarding the elections, the Chairman of the Representative Committee, Mustafa Kemal Pasha, sent telegrams to the provinces to initiate election preparations. During the election process, Maçka District Governor Halit Bey regularly informed Mustafa Kemal Pasha about the elections held in the region. In the telegram he sent to Halit Bey, Mustafa Kemal Pasha emphasized that the deputies to be elected in the central liva of Trabzon and the Lazistan and Gümüşhane sanjaks should consist of deputies with qualifications suitable for the Anatolian and Rumelia Defense of Law Society to ensure consensus in the Parliament and for the future of the country.

During the election process in Rize, engineer Osman Bey's candidacy came to the fore. In the telegram he sent to the Representative Committee, Osman Bey said, "With the supreme help of God Almighty and the trust of our esteemed nation, if I am elected to this position, I will accept it as a reward for my sincere intentions and conscience. Sincerely, I expect you to accept my candidacy and your response." He stated that he was a candidate for the post of deputy, emphasizing his command of Russian and French languages and the competence he gained through engineering education. Hakkı Bey, a member of the Rize National Defense Committee, who did not find Osman Nuri Bey's candidacy appropriate, stated in the telegram he sent to the Representative Committee that Osman Nuri Bey left the Ottoman army and joined the Russians during the period when the region was occupied by the Russians. Therefore, Hakkı Bey demanded that necessary measures be taken for the sake of the well-being of the country. Another complaint made about Osman Nuri Bey was that he did not have the legal right to vote because he was not yet thirty years old. In the telegram he sent to the Representative Committee, Kadızade Halil Efendi emphasized that Osman Nuri Bey's candidacy should not be accepted due to his past behavior and stated that there were other reliable and suitable candidates instead.

In addition, Mustafa Asım Bey was also among those nominated from Rize. However, in the encrypted telegram sent by the Representative Committee to Lazistan Governor Halit Bey, it was requested to obtain the opinion of the Trabzon Central Committee on whether another candidate could be elected instead of Mustafa Asım Efendi. In the encrypted telegram he sent, Halit Bey

stated that there was no suitable candidate to replace Mustafa Asım Efendi, but stated that if there was a suitable candidate, he would support his election. There were uncertainties about whether the new candidate to be nominated by the Representative Committee would win the majority in the Lazistan Sanjak. Even though the people of Lazistan were not against the national struggle, they did not trust the candidates nominated by the Representative Committee. For this reason, there was complete uncertainty among the people. For this reason, the Trabzon Central Committee sent a letter to the third party command in Trabzon in order to resolve the uncertainties. However, in the response to this article, it was stated that since the name of the candidate is not yet known, it cannot be understood what the public thinks about this issue. Therefore, it was stated that a clear statement cannot be made about this issue in the current situation.

As a result, elections were held and 2 deputies were elected from the Lazistan sanjak. Trabzon Governor Haydar Bey, in the telegram he sent to the Ministry of Internal Affairs, stated that Bostanzade Mustafa Asım, Head of the Criminal Court of Appeals, and İsmailzade Engineer Osman Bey were elected as Lazistan deputies.

On January 12, 1920, the Last Ottoman Parliament convened with the participation of 72 deputies and the parliament was opened. This last parliament, which could hold 24 sessions, had to suspend its sessions due to security concerns with the occupation of Istanbul on March 16, 1920.